

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl/Year: 2018 – Sonbahar / Autumn
Sayı/Issue: 41 - Sayfa / Page: 227-244
ISSN: 1302-6879 VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info
Geliş/Received: 14.07.2018 Kabul/Accepted: 19.08.2018
Araştırma Makalesi / Research Article

KADDAFİ'NİN DÜŞÜŞÜ VE ORYANTALİZM

THE FALL OF GADDAFI AND ORIENTALISM

Arş. Gör. Savaş Onur ŞEN
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi
Sinema Televizyon Bölümü
savasonursen@gmail.com

Öz

Batı'nın Doğu'ya bakma yöntemi olarak oryantalizm Doğu Halkları ve İslam Dünyası'na dair dar, kaba ve çarpıtılmış imajlar sunmaktadır. Oryantalist bakış açısı ve yaratılan imaj ve mitler aracılığıyla Doğu, manipülasyona ve müdahaleye açık hale gelmektedir. Sunulan imajlar vasıtasıyla, ötekileştirici, bağlamından uzaklaştırıcı ve işgalci bir söylem ortaya çıkmakta ve Doğu'ya ilişkin kanaatlerin oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu süreç siyasi, iktisadi ve sosyo kültürel alanda da işlevini sürdürmektedir.

Libya 2011 yılında çatışma ve katliamlara sahne olmuş ve Libya Lideri Muammer Kaddafi aynı yıl isyancıların elinde can vermiştir. Kaddafi'nin son anları isyancılardan birinin cep telefonu ile çektiği görüntülerden fotoğraflanarak servis edilmiş ve bu görüntüler tüm dünya basınında yer almıştır. Kaddafi'nin düşüşüne kadar ilerleyen süreç “Arap Baharı” olgusu ile birlikte anılmaktadır ancak tarihsel kökenleri ve bu süreçte yaşananlar farklı boyutlarıyla değerlendirilmelidir.

Bu çalışma Muammer Kaddafi'nin düşüşü ile sonuçlanan sürecin arka planını, bu süreçte oryantalizmin oynadığı rolü ve İslam ve Doğu'ya ilişkin yaratılan imaj ve mitleri incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Oryantalizm, Libya, Mit.

Abstract

The orientalist viewpoint of the West to East presents narrow, rough and distorted images of the Eastern people and the Islamic world. Through the orientalist point of view and myths, the East becomes open to manipulation and intervention. The images presented, marginalization, decontextualisation play an important role in the formation of opinions about East. This process also functions in political, economic and socio-cultural contexts.

Libya was the scene of conflicts and massacres in 2011 and Libyan leader Muammer Gaddafi died in the hands of rebels in the same year. The last moments of Gaddafi were photographed from the images taken by an insurgent's mobile phone, and these images took place in the press of the whole world. The process that progress until Gaddafi's fall has been associated with the "Arab Spring" phenomenon but its historical roots and those events in this process should be evaluated in different aspects.

The aim of this study is, to examine the background of the process that resulted in the fall of Muammer Gaddafi, the role that orientalism plays in this process and, images and myths attributed to Islam and the East.

Keywords: Orientalism, Libya, Myth.

Oryantalizm ve Libya

Uçan halılar, sihirli lambalar, kalabalık ve gürültülü çarşılar, başı sarılı adam ve kadınlar, kaotik trafik ve develer, Lübnan ve Türkiye gibi ülkeleri ise bikini reklamlarının önünden geçen peçeli kadınların bulunduğu imgelerle temsil etme kolaylığı, oryantizmin kabaca tanımını yapmamızda bize yardımcı olabilir. Bu noktada oryantizmi, Batı'nın Doğu'ya bakma yöntemi ya da doğuyu anlamak için oluşturulan imaj ve steryotipler olarak ele alabiliriz. Ancak bu söylemin gerisinde en başta ötekileştirici, bağlamından uzaklaştırıcı ve işgalci bir dille karşılaşmaktayız. Özellikle on sekizinci yüzyıldan başlayarak oryantizm doğu ile bütüncül bir şekilde ilgilenen müessese halini alır. Oryantalizmin doğu hakkında hükümler öne sürdüğünü, kanaatlerin oluşmasında süzgeç görevi gördüğünü, doğuyu tanımlamasının yanı sıra, onu eğitip, yönettiğini belirten Edward Said (1989: 16)'e göre Oryantalizm; Doğu'ya hakim olmak, onu yeniden kurmak ve onun amiri olmak için, Batı'nın kullandığı bir yoldur. Bunları yaparken, eğitimden, propaganda sistemine, sanattan kitle iletişim araçlarına kadar birçok unsuru kullanır.

Immanuel Wallerstein'a göre kapitalist dünya sisteminin kurulmasının temel unsuru, Avrupa Devletleri ve halklarının dünyanın geri kalanına yayılmasıdır. Böylelikle modern dünya sisteminin tarihi askeri işgal, ekonomik sömürü ve büyük adaletsizliklerin tarihi olarak karşımıza çıkar. Yayılmayı farklı şekillerde meşrulaştıran sistem, bunu yaparken uygarlık, ekonomik büyüme, kalkınma ya da ilerleme

gibi kavramlarla adlandırır. Emperyalist devletlerin, büyük medyanın ve kurucu entelektüellerin kullandıkları söylemin, evrenselciliğe yapılan referanslarla dolu olduğunu belirten Wallerstein (2007: 15)'a göre "ötekiler" olarak ifade edilen Avrupa dışındaki ülkeler, yoksul halklar ve "az gelişmiş" uluslardan bahsedilirken konuşmanın tonu çoğu zaman ne hak edildiğini vurgulayan, sert ve küstahça bir tondadır ancak politikalar her zaman evrensel değerleri ve doğruları yansıtıcı olarak takdim edilir.

Edward Said 1970'li yıllarda ortaya koyduğu "*Oryantalizm*" adı kitabıyla Batı'nın Doğu üzerindeki tasarrufunu ifşa etmiş ve ekonomik, politik ve kültürel yayılmanın kodlarını gün yüzüne çıkarırken, günümüzde Arap ve İslam coğrafyasında yaşanan çatışma ve krizlere o günden ışık tutmuştur. Said'e göre Arap dünyası fikren, siyasi ve kültürel olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin uydusu durumundadır. Bu durum İslam ve Arap coğrafyasını Batı pazarına abone hale getirmektedir. ABD petrol ve iş gücü gibi sınırlı malların seçkin müşterisi konumunda iken Araplar ise, çok çeşitli (*maddi ve ideolojik*) ABD ürünlerinin talibidirler. Kültürel emperyalizm olarak adlandırabileceğimiz, kitle iletişim araçları vasıtasıyla yayılan ve pazarlanan yaşam tarzları doğuya dair bazı kültürel imajları da yine doğuya pazarlamaktadır. Said (1989: 507)'e göre bu kültürel standartlaşma en başta, kendisini "*Hollywood'un Arabı*" sanan Arap'ı ortaya çıkarır. Bir başka sonuç da, Batı'nın Pazar ekonomisinin gereklerini bilen onun manipülasyon gücüne hakim olan eğitilmiş kişidir ki bu kişi geçtiği tedrisat gereği pazar ekonomisinin gereklerini yerine getirmeyi görev bilmektedir. Bu görev genel olarak, "*Modernleştirme*" dir. Modernleştirmenin nihai amacı ise Batı'nın ilerleme, kültür ve pazar ekonomisi konusundaki fikirlerinin meşruiyet kazanmasıdır. Yani görülüyor ki, Oryantalizmin imajları ve doktrinleri arasında fikri bir uyum olduğu gibi, bu iktisadi, siyasi ve sosyal alışverişlerde de perçinleniyor. Çağdaş Doğu, Kendi Oryantalizasyonuna iştirak ediyor (Said: 508).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından kültürün ve aynı zamanda dünyanın merkezinin kıta değiştirmesi ile birlikte o güne kadar yaşanan Fransa ve İngiltere'nin Arap Coğrafyası'ndaki hakimiyetini Amerika devralmıştır. Bunun sonucunda en başta, Amerikalı akademisyenlerin ve uzmanların İslamiyet'e duydukları ilgi yavaş yavaş artarken diğer taraftan çoğunlukla özel sektöre ait basın ve elektronik haber endüstrilerinin geliştirdikleri olağanüstü teknoloji ile birlikte İslam ve Ortadoğu insanların evlerinin içine girmeye başlamıştır. Ancak diğer taraftan İslam dünyası, tarihinin en yoğun kültürel ve ekonomik Batı bombardımanına maruz kalır; çünkü

Birleşik Devletler Batılı olmayan hiçbir bölgeye günümüz Arap-İslam Dünyası'na olduğu kadar egemen olmamıştır. Ancak bu durumda İslamiyet'le Batı, İslamiyet'le Amerika arasındaki ilişkiler tamamıyla tek yanlıdır ve İslam Dünyası'nın habere değer bulunmayan diğer yönleri söz konusu olduğunda, tamamıyla çarpıtılmıştır. Ancak bu bağlamda okuyucu ya da izleyiciye sunulan İslam Dünyası, İslam Dünyası'nın bir seri kaba, stilize edilmiş, kısıtlı sayıda karikatürleridir. Bu sunuş biçimi, her şey bir tarafa, o dünyayı askeri saldırıya açık hale getirmektedir. Sunulan imaj ya petrol zengini ya da geleceğin teröristidir (Said, 2000: 103-104).

Bizlerin kafamızdaki İslami motifleri doğru perspektiften değerlendirebilmemiz için, ABD emperyalizmini, propaganda sistemini, istihbaratın ve kitle iletişim araçlarının yaydığı görüntüleri bir arada ele almamız gerekmektedir. Zira Jeopolitik strateji uzmanlarının yanında yer alan entelijensiyanın büyük bölümü ve İslam uzmanları İslam, petrol, demokrasi, terör, batı medeniyeti gibi kavramları bir arada değerlendirerek bir yanlışlığı yaratmaktadırlar. Kitle iletişim araçları, bunlardan hemen sonra gelir ve bu mekanizmalardan en kolay görüntüye dönüşebilecek şeyleri alırlar; böylece karikatürler, ürküntü veren çapulcular, Müslüman cezaları üzerinde yoğunlaşmalar vb. ortaya çıkar. Bütün bunlara petrol şirketleri, uluslararası dev şirketler, savunma ve istihbarat camiası ve hükümetin yürütme görevini üstlenen bölümü nezaret eder (Said, 2000: 110).

Bütün bu bakış açısı, propaganda ve imgelerin ulaşmak istediği nihai hedef o bölgeyi yönetmek, yeniden düzenlemek ve gerektiğinde askeri operasyon yapmak için zemin hazırlamaktır. 1986 yılında ABD'nin Libya'ya yaptığı terörist hava müdahalesi bu meseleyi farklı boyutlarıyla ortaya koymaktadır. ABD Batı Berlin'de bir barda gerçekleşen ve bir ABD askerinin ölümüyle sonuçlanan bombalama olayının ardından Libya'yı teröre destek vermekle suçlayarak cezalandırmış ve gerçekleştirdiği ağır bombardımanla 140 civarında Libya vatandaşını öldürmüştür. Dünya kamuoyunun, Ortadoğu'ya yapılacak askeri hareketler için hazırlanması gerektiğini belirten olarak Noam Chomsky'e göre Libya'nın bombalanma sebebi, bu ülkeyi terör eylemleri gerçekleştirmek için kışkırtmak ve bu sayede muhtemel Avrupalı hedeflerin bu terör olaylarından korunmak için ABD'den destek istemesine sebep olmaktadır. Libya'ya yapılan saldırının er veya geç terörist karşı saldırılara sebep olacağını ve bunun da ABD'nin yurtiçi ve yurtdışındaki planlarını uygulayabilmesi için kamuoyunu harekete geçirebilmesini sağlayacağını savunan Chomsky (2004: 185-186), Libya'nın yaratacağı terör nedeniyle değil,

ABD'nin Libya, Kuzey Afrika, Orta Doğu ve diğer yerlerdeki planlarına yani bölgede kurmaya çalıştığı “stratejik konsensüs”e bir engel olmasından dolayı cezalandırılması gerektiğini belirtir.

Özellikle 1990’larda Berlin Duvarı’nın yıkılışı ve Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından Komünist “öteki” nin tehdit olmaktan çıkması ile birlikte yeni düşman imgesi İslam üzerinden sahneye sunulmuştur. İslam’a yönelik bu radikal terörist ve fanatik saldırgan imgeler çoğunlukla oryantalist bakış açısına bağlanır (Burke, 2003: 143). Chomsky’e göre Amerikan doktrinel sistemi içinde o dönem için en önemli terörist figür Muammer Kaddafi’dir. Öyle ki, ABD tarafından, “Çılgın Köpek” lakabıyla anılan Kaddafi yönetimindeki Libya, ABD sistemi içinde terörist devlet olarak kabul edilmeye başlanmıştır. 1986 saldırısı öncesinde ABD propaganda sistemi içinde “terörizm” ideolojik olarak kullanılıyor ve Libya’yı terörist bir devlet olarak göstermek için en küçük bir delil bile yeterli görülüyordu. Gerçekleşen herhangi bir terörist hareket derhal Libya ile ilişkilendirilir, eylemi gerçekleştirenin Libya’ya gittiği veya geçmişte Libya’da eğitildiği öne sürülür, bu da Kaddafi’nin yeryüzünden silinmesi gereken kuduz köpek olarak adlandırılması için yeterlidir (Chomski, 2004: 153).

Chomsky ve Said’in çıkarımlarının ardından yıllar sonra meydana gelen 11 Eylül saldırıları batı kamuoyunda İslam ya da Doğu’ya bakışı daha keskinleştirmiş, oluşturulan terörist ve canavar mitleri daha sonra gelecek olan müdahale ve işgallerin önünü açmıştır. Bugün İslam coğrafyası kendi görsel söylemini oluşturarak propagandayı tersine çevirecek güce sahip değildir ve adeta ABD propagandası karşısında dilsizdir. Diğer taraftan Doğu’nun “işgal” olarak kabul ettiği eylemleri, Batı “demokrasi götürmek” olarak nitelendirmekte ve eylemin altı kavramsal olarak doldurularak katliamlara farklı kılıflar uydurulmaktadır.

Kaddafi’nin Düşüşü

Libya, Şubat 2011’de başlayıp Ekim 2011’de Kaddafi’nin linç edilmesiyle sona eren süreçte önemli çatışma ve katliamlara sahne olmuştur. Bu çatışmalar başlangıçta Mısır ve Tunus’ta yaşananlar gibi, “Arap Baharı” olgusu dahilinde ele alınmak istense de sonradan yaşanan katliamlar ve ABD öncülüğünde gerçekleşen Birleşmiş Milletler ve NATO operasyonu ile birlikte farklı bir boyut kazanmıştır.

Wallerstein’a göre Libya’da yaşananlar ne insani müdahaleyle ne de petrol arzıyla ilgilidir. Bu mesele aslında daha geniş kapsamlı bir şekilde Arap coğrafyasında yaşanan esas siyasi mücadeleyi yani “Arap Baharı” olarak adlandırılan süreci gözlerden uzaklaştırmak için

yapılmış bir operasyondur. Kaddafi'nin ve her türlü siyasi görüşten Batılı liderlerin tamamen mutabık oldukları tek bir şey var. Hepsinin istediği, ikinci Arap isyanını yavaşlatmak, yönlendirmek, idare etmek, sınırlamak ve Arap dünyasının temel siyasal gerçekliğinin ve onun dünya sisteminin jeopolitiğinde oynadığı rolün değişmesini engellemek (Wallerstein: 2011). Prashad (2012: 168)'a göre ise Libya'ya müdahale, Arap Baharı olarak anılmaya başlanmış olan halk hareketlerinin mevcut ABD ve Suudi egemenliğini ve istikrarını tehdit etme noktasına gelmeden önce dizginlenme fırsatı oluşturmuştur. James Petras, Arap dünyası içindeki ayaklanmaların Mısır, Tunus, Bahreyn, Yemen ve diğer tüm ülkelerde, Washington'un kuklalarının devrilmesiyle sonuçlandığını ve bütün Ortadoğu'da ABD ve İsrail etkisi sorgulanmaya başlandığını savunmaktadır. Bu sebeple Libya'ya yapılan müdahale doğası gereği emperyalist bir müdahaledir. Müdahalenin tüm Arap ayaklanmaları üzerinde olumsuz etkileri olacağını belirten Petras, Nato'nun imha edilen altyapı petrol merkezleri, evler, mahalleler, yollar, elektrik ve su tesislerinden ve felç edilen ekonomi başta olmak üzere “*isyancılar*” diye adlandırılan paralı güçlerin sahip olduğu silahlardan da sorumlu olduğunu belirtmektedir. Libya'da ayaklananlar kesinlikle isyancı değildir. Bunlar NATO'nun politikasıyla uyum içinde, ABD, İngiltere, Fransa ve NATO'nun özel kuvvetleri tarafından yönetilen paralı askerlerdir (Petras, 2011).

11 Eylül 2001 saldırılarının ardından Muammer Kaddafi bölgenin müdahaleye açık olduğunu fark ederek Batı ile ilişkilerini yumuşatmıştır. Buna bağlı olarak Libya'da müdahaleden önceki 10 yıla bakıldığında Libya-Batı ilişkilerinde gerçek bir bahar yaşandığını görmekteyiz. 2003 yılında Batı'nın tepkisini çeken silahlanma programının iptal edilmesinin ardından uluslararası ilişkilerinde iyileşmeler meydana gelmiştir. ABD 30 Haziran 2006 tarihinde Libya'yı, Uluslararası Terörizmi Destekleyen Devletler Listesi'nden çıkarmıştır. Bu kararın ardından, ABD ile Libya arasındaki diplomatik ilişkiler yeniden başlamış, 5 Eylül 2008 tarihinde ABD Dışişleri Bakanı Rice ülkeyi ziyaret etmiş, ayrıca 36 yıl aradan sonra ABD'nin Libya'ya atadığı ilk Büyükelçi Aralık 2008'de görevine başlamıştır (Sezgin, 2011). Bu dönemin ardından Libya Ocak 2008'den bu yana Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'nin geçici üyesi olmuştur. Askeri müdahale öncesinde Barrack Obama'ya bir mektup yazan Kaddafi, “*oğlum*” diye hitap ettiği mektubunda, demokrasi ve sivil kültürün uçaklarla, bombardımanla ya da El Kaide'ye destek vererek getirilmeyeceğini vurgulamıştır (Daily Mail, 2011). Devrim Lideri olarak imzaladığı mektubuyla Kaddafi, Amerikan dış politikasını

eleştirmiş, diğer taraftan dünyanın gözü önünde sürdürülen bir emperyalist savaşın propaganda ayaklarını deşifre etmiştir. Ancak bütün bunlar Muammer Kaddafi'nin sonunun hazırlanmasına engel olamamıştır. Libya lideri Kaddafi 20 Ekim 2011'de, Sirte şehrinin düşmesinin ardından saklandığı tünelde korumalarıyla birlikte isyancılar tarafından bulunmuş ve linç edilerek öldürülmüştür. Batı, Kaddafi'nin ortadan kalkmasını memnuniyetle karşılamıştır. ABD Devlet Başkanı Barrack Obama Kaddafi'nin ardından yaptığı konuşmada başarılı diplomatları ve kahraman Amerikan pilotlarını överken, ABD'nin tek bir servis üyesinin yere adımını atmadan hedeflerine ulaştıklarını ve misyonlarını tamamladıklarını söylemiştir. Libya görevi Obama'ya göre ABD'nin dünya çapındaki gücünü Afganistan ve Irak'ın ardından bir kez daha göstermiştir (Huffington Post, 2011).

Kaddafi Ulusal Geçiş Konseyi olarak adlandırılan isyancıların eline canlı olarak geçmiş ve belli bir süre işkence gördükten sonra öldürülmüştür. Kaddafi'nin bu son anlarına ilişkin fotoğraflar Ajans France Presse foto muhabiri Philippe Desmazes tarafından servis edilmiş ve kısa zamanda dünya medyasında yer bulmuştur.

Propagandanın Gizli Silahı Mit

Kitle iletişim araçları belli mitler ve steryotipleri kullanarak toplumun politik tercihlerini belirler ve ihtiyaçlarını manipüle eder ve bunu yaparken görünmezlik kazanmış olan propaganda sistemini kullanır. Herman ve Chomsky'ye göre medyanın ele aldığı, dışarıda bıraktığı, görmezden geldiği bütün mevzular propagandayla ilgilidir. Medyanın ana görevlerinin en önemlisi propagandadır. Propagandayı ayırt etmek totaliter rejimlerde daha kolayken, resmi sansürün olmadığı sistemlerde, hele ki medyanın aktif bir şekilde kendini ısrarla genel toplum çıkarları ve özgür ifadenin temsilcisi olarak sunduğu sistemlerde propagandayı teşhis etmek çok daha zorlaşır. Medya mesajları ve sembolleri kitlelere iletirken eğlendirmek, bildirmek, haber vermek, toplumun örgütlü yapılarına insanları bütünleştirecek değerleri, inançları ve davranış kurallarını işlemek işlevlerini de yerine getirir. Sınıf çıkarları çatışması ve zenginliğin belli ellerde toplandığı dünyada, medyanın üstlendiği rolü gerçekleştirmesi sistemli propagandayı gerektirir. Chomsky'ye göre sermayeyle devletin çıkarları medya üzerinde karşılıklılık arz eder. Medya ve devlet propaganda makinesi, rızayı imal eder ve kamuoyunu manipüle eder. Bu propaganda sistemi, olası karşıtlığı keser, böylece devlet gücünü ve ekonomik hegemonyayı sürdürmek için medyanın içeriğini kontrol eder (Alemdar ve Erdoğan, 2002: 203-294).

Manipülasyon sürecinde önemli rol oynayan mitler insanlara hükmetmek için kullanılmaktadır. Schiller'e göre mitler bilince ustaca yerleştirildiğinde insanların manipüle edildiklerinin farkına varmaları olanaksızdır. Dünya çapında kendi kültürünü pazarlayan ABD hem kendi vatandaşlarına hem de dünya geneline dair propagandayı, oluşturduğu mitler sayesinde yapmaktadır. Bu noktada propaganda ve halkla ilişkiler faaliyetlerini birbirinden ayırt etmek mümkün değildir (Olgun, 2008).

Eski Yunan dilinde söz kavramını karşılayan kelimelerden biri olan “*mytos*” söylenen ya da duyulan masal, efsane, öykü anlamına gelir. Ancak insanların anlattıklarına güven olmayacağını düşünerek Heredot, mitosun tarihi değeri olmayan güvenilir söylenti olduğunu savunurken, Platon ise mitosun gerçeklerle ilişkisiz, uydurma, boş ve gülünç bir masal diye tanımlar (Erhat, 1984: 3).

Genel olarak ideoloji noktasında değerlendirildiğinde mitin sistemin sorgulanmadan alınmasını sağlayan ve medya sayesinde kitlelerde oluşan yanlış bilince kapı açan alt anlamlar dizgesinin halini aldığını görüyoruz. Eleştirel kültürel çalışmalara göre mitler kültürel bakımdan inşa edilir. Mitsel işaretler “*söylemeksizin anlatan*” mesajlardır. Mit bir kültürün veya alt kültürün gerçeğin, doğanın bir yanını açıkladığı düşünme şekli veya anlama biçimidir. Bu anlama biçimleri ve inanç sistemleri kültürün egemen değerlerini taşır, sorgulanmaz ve eleştirilmezler. Bu inanç sistemleri sosyal ahlaksal ve siyasal değer sistemleridir (Alemdar ve Erdoğan, 2002: 301).

Miti ideolojiye destek sağlayan onu yüceltip görünmez olmasını sağlayan bir mekanizma olarak ele alırsak onu ideolojinin bir alt kategorisi olarak değerlendirebiliriz. Bu noktada ideolojinin sorgulanmayan bir mertebeye ulaşabilmek için mite bağımlı olduğunu belirtmeliyiz (Çam, 2008:181).

Walter Benjamin'e göre mitos kapitalist sistemin devamını sağlayan unsurlardan birisidir. Ona göre zaferin anlatısında ölümü yücelten ve fetişleştiren mitosun üretimi faşizme hizmet eder. Mitos deneyimden ayırır, mitostan uyanış tarihsel bilginin öznesinin savaştan ezilen sınıf olduğunu görmemizi sağlar. Bağlamından koparılmış ve deneyimden mahrum bırakılmış bilgi yani enformasyon, başlı başına bir yabancılaşma aracıdır. Bir bilgi ne kadar bağlamından uzaksa o kadar kapitalizme hizmet eder. Aynı şeyi görseller için de söyleyebiliriz. Kitle iletişim araçları doğası gereği bağlamı ortadan kaldırır, böylece aktarılan enformasyon manipülasyona açık hale gelerek propaganda sistemine eklenir.

Eric Hobsbawm ulusal mitlerin gerçek deneyimlerden ya da kendiliğinden doğmadığını öne sürerken insanların bu mitleri

kitaplarda, tarihçilerden, filmlerden ve televizyonlardan öğrendiklerini savunur. Hobsbawm (2011:36)'a göre, ulusal mite dönüşen şeyin dinin bir ürünü olduğu bazı özel durumlar haricinde mitler, genelde, tarihsel belleğin ya da yaşayan bir geleneğin parçası değildir.

ABD'nin Diğer Düşmanları

Elia Kazan'ın 1952 tarihli *“Viva Zapata”* filminin son sahneleri bize mitlerin nasıl var olup neden sistem için tehlikeli ya da dümenin çarkına su taşıyan şeyler olduğuna ilişkin ipuçları verir. Halk kahramanı Zapata diktatörün kurduğu pusuyla öldürülür, atı kaçar. Pusuyu kuran komutanlardan biri *“Atı vurun”* diye bağırırken bir diğeri, *“Bazen ölü bir adam çok tehlikeli bir düşman olabilir”* der. Bunun üzerine Zapata'nın ölüsü teşhir edilmek için köy meydanına götürülüp atılır. Ölünün başına toplanan halkın arasından yaşlı bir adam *“Senelerce onunla yan yana savaştım ben. Beni kandıracaklarını mı sanıyorlar? Onu öldüremezler. Hiç bir zaman başaramayacaklar.”* der. Halk Zapata'nın dağlarda olduğuna inanır ve dağlara bakar. Biz de izleyici olarak dağın tepesinde Zapata'nın kişneyen atını görürüz ve film sona erer. Daha sonraları itiraf ettiği üzere Elia Kazan Amerikan propaganda sisteminin nasıl işlediğini iyi bilen bir kişidir. Belki de bu filmde kullanılan at metaforunun gücü oradan gelmektedir. O metafor sayesinde bir mitin doğuşuna tanık oluruz. Bu sistem bazen bir kahramandan halk düşmanı, bazen de bir caniden kahraman yaratmaya yarar.

Gözleri açık, üzeri çıplak, yakalandığına giydiği kanlı pantolonuyla teşhir edilen Che Guevara'nın ölü bedenine yapılanlar da bu mekanizmanın bir parçası ya da ölü adamdan duyulan korkudur. Che öldürüldükten sonra, önce saklanmış, sonra sergilenmiş, ardından bilinmeyen bir yerde isimsiz bir mezara gömülmüş, oradan da çıkarılıp elleri kesildikten sonra yakılmıştır (Berger, 1998:127).

Görsel I: (Fotoğrafçı bilinmiyor) Che Guevara'nın otopsisini, 1967

Görsel II: Rembrandt van Rijn “*Dr. Nicolaes Tulp’un Anatomi Dersi*”
1632

Che Guevara’nın öldürüldükten sonra teşhir edildiği ahırda çekilen fotoğraflarla Rembrandt’ın “*Dr. Nicolaes Tulp’un Anatomi Dersi*” adlı tablosu arasındaki benzerliğe dikkat çeken John Berger bu ikisi arasındaki temel benzerliğin amaçları olduğunu söyler. Berger’e göre tablo tıp alanında ders verirken Guevara’nın fotoğrafı siyasal bir uyarı olarak ele alınmalıdır ve verdiği ders politiktir. Bolivyalı gazeteci ve askerlerin yanı sıra bir Amerikan ajanının da başında beklediği Che’nin ölü bedeninin sergilenme amacı efsaneye son vermektir (Berger, 1998: 128).

Kaddafi gibi bir delikte ele geçirilen Saddam Hüseyin “*yargılanıp*” idam edilmeden önce uğradığı itibarsızlaştırma aslında ABD müdahalesinin başından bu yana Saddam imajına yapılan saldırıdan daha kuvvetli değildi.

Görsel III: (Fotoğrafçı bilinmiyor) Saddam Hüseyin’in ele geçirilişi, 2003

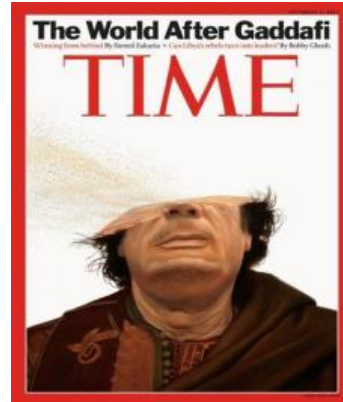

Görsel IV: Jerome Delay, Saddam Hüseyin heykelinin devrilişi, Bağdat, 2003

Antik çağlardan bu yana hükümdar imgeleri aynı zamanda gücün de simgesi halinde sunula gelmiştir. Tanrının yeryüzündeki sureti ve sıfatlarının taşıyıcısı olan hükümdar paraların üzerinde, heykellerinde ve resimlerinde güçlü ve muzafferdir. Tam da bu sebeple devrilen hükümdarın ivedilikle imajının ortadan kaldırılması gerekmektedir. Saddam Hüseyin, Che Guevara ve Muammer Kaddafi'nin yanı sıra Amerikan propaganda sisteminin hedefi olan ve yenilgiye uğrayan birçok liderin sonu aynı olmuştur. Mussolini sevgilisi ile birlikte kurşuna dizildikten sonra ayaklarından ters asılarak teşhir edilmiş, Adolf Hitler ise belki kendisi de muazzam bir propaganda sisteminin uygulayıcısı olduğu için bedenini yakarak intihar etmiştir.

Görsel V: Time Dergisi, 10 Mart 2003

Görsel VI: Time Dergisi, 5 Eylül 2011

Saddam'dan ve Kaddafi'den sonra dünya da, yaşam da değişmiş olabilir ancak Amerikan dış politikası ve Time'ın politikası değişmemiştir. İki kapakta da yaratılan yitip gitme imgesi, günün birinde Amerikan yaşam tarzına kast etmiş, zamanında elinde tüfekte ABD'yi tehdit eden, petrol zengini, terörist Arapların hepsinin başına gelecektir. Time dergisinin Saddam'dan sonra Kaddafi'nin ardından da benzer bir temayla oluşturduğu bu kapak durumu normalleştirerek mitik bir hal almasına neden olmuştur. ABD karşıtlarının sonu budur.

Tiranın Çöküşü Mitin Yükselişi

Muammer Kaddafi'nin 20 Ekim 2011'de isyancılar tarafından öldürülmesi Batı dünyasında sevinçle karşılanmıştır. Sirte şehri banliyölerinde çatışma alanından kaçarken NATO bombardımanı ile konvoyu dağılan Kaddafi isyancıların eline geçmiş ve işkence uygulanarak öldürülmüştür. Olaydan kısa bir süre sonra Ajans France Press dünyaya Kaddafi'nin cesedinin fotoğraflarını servis etmiş ve bu görüntüler dünya basınında yer almıştır. Fotoğraflar birçok boyutuyla tartışma götürülecek niteliktedir. AFP foto muhabiri Philippe Desmazes'in fotoğrafı röprodüksiyon niteliği taşımaktadır. Desmazes Kaddafi öldürüldükten kısa bir süre sonra olay yerine ulaşmış ve fotoğrafları oradaki insanlardan birinin cep telefonuyla aldığı görüntülerden elde etmiştir. AFP ve anlaşmalı olduğu Getty Images fotoğrafı dünyaya Desmazes'in ismiyle servis ettirmiştir. Bu noktada fotoğraflar etik açıdan tartışmaya açık görünmektedir. Haber fotoğrafının özelliklerinden biri, olayın önemine göre, fotoğrafın görüntü kalitesi ve estetik unsurların bir kenara bırakılabilir olmasıdır. Fotoğraf bu özelliğin birebir yansımasıdır. Yanı sıra anımsalılık burada önemlidir. Ertesi gün Kaddafi'nin ölü bedeni dünya basınına Misrata şehrinde bir soğuk hava deposunda teşhir edilmiştir ancak bu fotoğraflar artık önemini yitirmiş bulunmaktadır. Desmazes'in fotoğraflarının bir diğer önemli noktası ise kopyalandığı video görüntüsünün taşıdığı anlamdır. Mevzubahis video bir amatör tarafından cep telefonuyla çekilmiş ve Desmazes'in ajansı servis ettikten sonra bu video da internet üzerinden paylaşımına girmiştir. Günümüz teknolojisi sıradan insanların içerik üretim ve dağıtımına olanak sağlamaktadır. Bu noktada aletin yapısına bağlı olarak amatörlük ve profesyonelliğin arasındaki çizginin eridiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Yanı sıra bu konuya Benjamin'in yıllar önce "*Tekniğin Olanaklarıyla Yeniden Üretim Çağında Sanat Yapıtı*" makalesinde müjdelediği demokratikleşmenin getirisi olarak bakabiliriz. Video ile ilgili açılacak bir diğer tartışma ise, dünyaya yayılmış olduğu sosyal medya ile "*Arap Baharı*" olarak adlandırılan diğer hareketlerle

sosyal medyanın oynadığı rol noktasında gerçekleşebilir. Ancak bizim Desmasez'in fotoğraflarıyla ilgili bu çalışmada sınırlılığımız daha önce belirttiğimiz gibi mitik yapısı üzerine olacaktır.

İletişim çalışmalarında mitler her ne kadar mitolojideki anlamının dışında ele alınsa da mitlerin toplumsal bilinçaltına ilişkin göndermeleri içinde dini söylemlerle arasındaki ilişkiyi göz ardı edemeyiz. Mitlerin göndermede bulunduğu zaman döngüsel zamandır ve bu noktada ebedi tekrarın varlığı teslim oluşun geçerli bir sebebidir. Mitin harekete geçmesi için fotoğrafa ihtiyacı vardır. Fiske (1996: 119)'ye göre Fotoğraf miti oluşturan kavramlar zincirini harekete geçirir.

Görsel VII: Philippe Desmazes 2011

Bu noktada Desmasez'in fotoğraflarının harekete geçirdiği mitin kökeni Hz. Davut ve Golyat hikayesine kadar uzanmaktadır. Hristiyan ikonografisinde de önemli yeri olan ve en çok işlenen konulardan biri olan Davut ve Golyat hikayesi bu noktada önem kazanmaktadır. Tek tanrılı üç dinde de geçen Davut bugün Filistin-İsrail meselesi söz konusu olduğunda bahsi geçen İntifada, Mescid-i Aksa, Kudüs kavramların ortaya çıkış sebebidir. Davut'un bizim için önemi Golyat'la yaptığı çatışmadır. I. İsrail kralı Şaul Filistinliler'le yaptığı savaşta aşağılanır. Dev Golyat bütün bir İsrail ordusuyla dalga geçer ve düelloya çağırır, derken karşısına Davut çıkar. Davut Golyat'ı taş atarak yere serer ve devin kendi kılıcıyla kafasını keserek onu öldürür. Golyat miti günümüzde popüler kültür ürünlerinde varlığını sürdürmektedir.

Görsel VIII: Michelangelo Merisi da Caravaggio, Golyat'ın kafasıyla Davut, 1610

Görsel IX: Michelangelo Merisi da Caravaggio Golyat'ın kafasıyla Davut, 1600 (Ayrıntı)

Bu hikayenin sanatsal açıdan yeniden üretimlerinin en ünlüsü belki Michelangelo'nun 1504 yılında tamamladığı Davut heykelidir. Heykelde Davut'un Golyat'a saldırmadan hemen önceki hali ortaya konmuştur. Yine Michelangelo Sistin Şapeli'nde olmak üzere, Titian, Rubens, Nicolas Poussin, Claude Vignon ve Caravaggio gibi

sanatçılar aynı konuyu işlemişlerdir. Caravaggio'nun resimlerinin temel konusu dini hikayelerdir. Ancak kendisi bu hikayelerde resmettiği şahısları sıradan insanlar olarak sıradan insanların olası ruh halleriyle ortaya koyar. Barok resmin öncüsü sayılan Caravaggio, kullandığı ışıkla yüksek bir dramatik yapı oluşturur. Caravaggio'nun 1600, 1607 ve 1610 yıllarında yaptığı üç adet “*Golyatın kafasıyla Davut*” resmi mevcuttur. Caravaggio'nun resmindeki Golyat ve Desmasez'in fotoğrafındaki Kaddafi'nin temsili benzerlikler taşımaktadır. Bütün bir İsrail ordusuna meydan okuyan Golyat ve Batı dünyasına meydan okuyan, elinde petrol pompasıyla tasvir edilen tiranın sonu aynı olmuştur. Mitolojik boyuttaki bütün varlıklar aynı şeyi yapmak zorundadır. Tarihte ortaya çıkmış tüm hukuk bu şemanın izlerini taşır mitosta döngünün her momenti bir önceki momentle özdeşir ve böylece suçun bağlamının yasa olarak yerleşmesine katkıda bulunur (Adorno ve Horkheimer, 2010: 87).

Edward Said'e göre Arap'ın bir tarihi var ise bu önce Oryantalist geleneğin, daha sonra da Siyonist geleneğin ona verdiği (yahut ondan aldığı, bu ikisinin arasında fark yok) tarihtir (Said, 1989: 444). Bugün Ortadoğu'da Batı ve İsrail ortak politikalarının sonucu on yıllardır politik istikrar sağlanamamakta bu istikrarsızlık döngüsü gün geçtikçe daha fazla ülkeyi içine almaktadır.

Sonuç

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından dünyanın merkezi Amerika kıtasına, Amerika Birleşik Devletleri'ne kaymıştır. Bu süreçle birlikte ABD'li akademisyenler ve ABD basınının ilgisi Ortadoğu'ya çevrilmiş ve oryantalizm söyleminin işgalci kimliği daha fazla ortaya çıkmıştır.

Uyguladığı ötekileştirici söylem ve düşman yaratmak üzerine kurulu ABD propaganda sisteminin kullandığı, imaj ve steryotip Soğuk Savaş döneminde “*komünist*” iken Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından yeni düşman “*İslamcı terörist*” olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum üzerinden yaratılan mit, “*Amerikan Hayat Tarzi*”nin tehdit altında olduğudur. Dünya'nın Jandarması olmaktan beis görmeyen ABD özellikle Ortadoğu'daki çıkarlarını savunmak adına dolaylı ya da dolaysız birçok müdahalede bulunmuştur. Özellikle 11 Eylül saldırılarının ardından yaratılan kamuoyuyla birlikte ABD şarkta at oynamaktadır. 1970'li yıllardan bu yana atılan nefret tohumlarının yanı sıra oluşturulan “*cihadist*” imgesi karşılıklı olarak birbirini büyütür ABD propaganda sisteminin mükemmel bir şekilde işlemesine yol açmaktadır.

Son yıllarda farklı bölgelerde ABD çıkarları doğrultusunda savaşılan çeteleri bile eğitecek kadar ABD ile çıkar birliği yapmış olan Muammer Kaddafi dünya kamuoyunda bir anda eski imajına geri döndürülmüş ve kısa sürede alaşağı edilmiştir. NATO uçaklarının konvoyunu dağıtması üzerine direnişçilerin eline geçen Kaddafi linç edilerek öldürülmüştür. O anların fotoğrafını bir direnişçinin telefonundan çoğaltan AFP muhabiri Philippe Desmasez'in fotoğrafları ertesi gün dünyanın birçok ülkesinde sansürsüz yayınlanmıştır. Bu fotoğraflar farklı şekillerde okumaya açıktır. Karşıtlıklar ve fotoğrafların sertlik derecesi göz önüne alındığında bu fotoğrafların Davut ve Golyat hikayesine ve özellikle Caravaggio'nun resimlerine olan benzerlikleri gözden kaçmamaktadır. Kanlar içinde, itilip kakılan ve saldırıya uğrayan bir adamın öldürülüş anları dünya medyası tarafından yoğun bir şekilde sunulmuştur. Che Guevara'nın otopsi ile ders veren mekanizma Kaddafi'nin ölümüyle tehdit etmektedir.

Kaynakça

- Adorno, T. ve Horkheimer M. (2010). *Aydınlanmanın Diyalektiği: Felsefi Fragmanlar*. Ülner, N. ve Öztarhan Karadoğan E. (Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Alemdar, K. ve Erdoğan, İ. (2002). *Öteki Kuram*. Ankara: Erk Yayınları.
- Berger, J. (1998). *O Ana Adanmış*. Salman, Y. Sökmen, M. G. (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Burke, P. (2003). *Tarihin Görgü Tanıkları*. Yelçe, Z. (Çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Chomsky, N. (2004). *Korsanlar ve İmparatorlar*. Ünsal F(Çev.). İstanbul: Yeni Zamanlar Yayınları.
- Çam, Ş. (2008). *Medya Çalışmalarında İdeoloji, Epistemolojik ve Metodolojik Sorunlar*. Ankara: DeKi.
- Daily Mail. (2011). Stop the unjust war on Libya... and good luck with the election: Gaddafi's rambling, error-strewn letter to Barack Obama. 7 Nisan 2011. Erişim: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1374315/Gaddafis-letter-Barack-Obama-calls-end-unjust-war.html>
- Erhat, A. (1984). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Fiske, J. (1996). *İletişim Çalışmalarına Giriş*. İrvan S. (Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Hobsbawm, E. (2011). *Yeni Yüzyılın Eşiğinde*. Yıldız İ. (Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.

- Huffington Post. (2011) Obama On Muammar Gaddafi Death: President Obama Addresses Death Of Libyan Leader. 20 Eylül 2011. Erişim: http://www.huffingtonpost.com/2011/10/20/obama-muammar-gaddafi-dead_n_1022106.html
- Olgun, C. K. (2008). Schiller ve Zihin Yönlendirenler. *Sosyoloji Notları Dergisi*, 2008 (4), 40-45.
- Prashad, V. (2012). *Arap Baharı Libya Kışı*, Alpogut Ş. (Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Petras J. (2011) Libya Başkaldıran Arap Halkına Bir Gözdağıdır. Erişim: <http://www.sendika.org/2011/09/libya-baskaldiran-arap-halkina-bir-gozdagidir-james-petras/>
- Said, E. (2000). *Haberlerin Ağında İslam*. Alatl A. (Çev.). İstanbul, Babil Yayınları.
- Said, E. (1989). *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu*. Ayaz S. (Çev.). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Sezgin, T. (2011). Libya Ülke Raporu 2011. Ankara: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi.
- Wallerstein, I. (2007). *Avrupa Evrenselciliği: İktidarın Retoriği*. Önal S. (Çev.). İstanbul: Aram Yayıncılık.
- Wallerstein I. (2011). Büyük Libya Aldatmacası. Erişim: <http://www.sendika.org/2011/04/buyuk-libya-aldatmacasi-immanuel-wallerstein/>

Görsel Kaynaklar

- Görsel I. Fotoğrafçı bilinmiyor, 1967
<http://www.latinamericanstudies.org/che-autopsy.htm> Erişim: 24.07.2018
- Görsel II. Rembrandt van Rijn, “The Anatomy Lesson Of Dr Nicolaes Tulp”, 1632,
<https://www.rembrandthuis.nl/en/rembrandt-2/rembrandt-the-artist/most-important-works/the-anatomy-lesson-of-dr-nicolaes-tulp/>
Erişim: 24.07.2018
- Görsel III. Fotoğrafçı bilinmiyor, 2003
https://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Red_Dawn#/media/File:SaddamSpiderHole.jpg Erişim: 24.07.2018
- Görsel IV. Jerom Delay, 2003
<https://www.bostonglobe.com/2011/12/15/iraqwarslider-gallery/GH1xqJRdH9uEx8Rfoz6UEM/story.html?pic=3> Erişim: 24.07.2018

Görsel V. Time Dergisi Kapak, 04.10.2003

<https://content.time.com/time/covers/0,16641,20030310,00.html> Erişim: 24.07.2018

Görsel VI. Time Dergisi Kapak, 05.09.2011

<https://www.timecoverstore.com/the-world-after-gaddafi-2011-09-05> Erişim: 24.07.2018

Görsel VII. Philippe Desmazes, 2011,

<https://www.gettyimages.com/event/libyan-forces-capture-muammar-gaddafi-129913325#/the-body-of-ousted-libyan-strongman-moamer-kadhafi-lies-on-a-mattress-picture-id129891742> Erişim: 24.07.2018

Görsel VIII. Michelangelo Merisi da Caravaggio, David with the Head of Goliath, 1610,

<http://www.caravaggio.org/david-with-the-head-of-goliath.jsp#prettyPhoto> Erişim: 24.07.2018

Görsel IX. Michelangelo Merisi da Caravaggio, David with the head of Goliath, 1600,

<https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/david-with-the-head-of-goliath/c3895900-73d4-4257-97fb-240e3aaf0402> Erişim: 24.07.2018